

УДК 338.246.025.2:368.914

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Статівка Н.В.

кандидат економічних наук, доцент

Вечурко Н.В.

Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України

Annotation

It is considered problems of formation of Non-state pension funds as the non-profitable organizations functioning with the purpose not only preservation of pension payments, and to increase owing to their investment. It is investigated conceptual approaches to the organization of state regulation of activity of Non-state pension funds. The today's condition of development of Non-state pension system in the Ukrainian market of financial-credit establishments is analyzed.

Анотація

Розглянуто проблеми формування недержавних пенсійних фондів як неприбуткових організацій, що функціонують з метою не тільки збереження пенсійних внесків, а й збільшення завдяки їх інвестуванню. Досліджено концептуальні підходи до організації державного регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів. Проаналізовано сучасний стан розвитку недержавної пенсійної системи на українському ринку фінансово-кредитних установ.

Ключові слова

Недержавний пенсійний фонд, пенсійний внесок, державне регулювання, недержавна пенсійна система.

I. Вступ

Головною метою державної політики у сфері пенсійного забезпечення в Україні є реалізація ефективною та зрозумілою пенсійної реформи, спрямованою на забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку та інших категорій громадян, які втратили працездатність, адекватного їх життєвим потребам, створення дієвих механізмів захисту прав та інтересів таких громадян, забезпечення прозорості пенсійної системи. Для досягнення поставлених завдань урядом проводяться заходи відповідно до пенсійної реформи, складовою якої є подальший розвиток недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ).

Процес старіння населення та зростання тривалості економічно пасивного періоду посилює соціальне та фінансове навантаження на працююче населення країни і стає причиною підвищеної уваги сучасного суспі-

льства до розвитку системи недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ).

Значний внесок у розроблення проблеми формування та розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні зробили такі науковці, як: А. Нечай, Б. Юровський, С. Денисенко, Н. Ковальова, Н. Квин, В. Альошин, О. Максимчук та ін. Автори детально дослідили міжнародний досвід, державне регулювання розвитку НПЗ, створення сприятливих законодавчих умов для формування цієї системи, готовність фондового ринку, психологічне прийняття та інформованість населення тощо.

На фоні досить ґрунтовного опрацювання досліджуваної проблеми залишаються невирішеними причини низького темпу розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні: низький рівень доходів населення, низька поінформованість як працівників, так і роботодавців, недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників, обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів, відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів та недостатньо низькі адміністративні затрати системи через невеликий обсяг нагромаджених активів, а також місце й роль держави в процесі розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати концептуальні підходи до державного регулювання діяльності НПФ в Україні, дослідити стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні, виявити основні тенденції розвитку та розробити рекомендації щодо шляхів вирішення наявних проблем.

III. Результати

Побудова ефективно функціонуючих НПФ в Україні означає створення нового механізму пенсійного забезпечення. Необхідність і значущість таких фондів визначається їх здатністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та одночасно акумулятором внутрішніх інвестиційних ресурсів

Держава та регіони

для прискореного розвитку національної економіки.

Виділяють два концептуальних підходи щодо втручання держави у формування та розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, один з яких зводить це втручання до мінімуму, тому що недержавне пенсійне забезпечення розглядається як саморегульовальна система в ринковій економіці. Зарубіжний досвід показує, що за сприятливих умов клієнтська база недержавних пенсійних фондів зростає вражаючими темпами, переважно за рахунок того, що кошти, які акумульовані у фондах, не використовуються для виплат пенсій, а дають інвестиційний дохід з мінімальним ризиком. Такі системи забезпечують підтримку доходів пенсіонерів, дають підприємствам змогу створювати ефективні програми управління людськими ресурсами. Завдання уряду – створення інституціональних основ регулювання цих схем. Інший концептуальний підхід базується на гарантуванні державою ефективної діяльності НПФ, унеможливленні втрати коштів вкладниками та прийнятті всіх ризиків. Саме такий шлях обрала для себе Україна. Останнім часом прийнято ряд законодавчих актів і нормативних документів щодо діяльності НПФ. Однак процес їх створення та подальшого розвитку в Україні дещо уповільнюється, тому що недостатньо досвіду та відсутні системні наукові дослідження, розробки й запровадження ефективних регульовальних і стимуляційних заходів, які на цьому етапі становлення НПФ є не тільки особливо актуальними, а й складними. Основні проблеми формування НПФ пов'язані з недостатнім ступенем макроекономічної стабільності держави, низьким рівнем ефективності діяльності підприємств, капіталізації фінансового ринку та доходів населення [5; 8; 9]. Таким чином, НПФ на початку їх розвитку перебувають у досить складних умовах і внаслідок цього можуть не набути здатності суттєвого впливу на ефективність функціонування економічної системи.

Необхідність розроблення обґрунтованої політики держави щодо формування механізмів добровільного пенсійного страхування, посилення державного контролю й регулювання таких фондів зумовлена також негативними результатами діяльності трастів та НПФ у 1990-х рр., що за сучасних умов є одним із суттєвих факторів недовіри населення до будь-яких фінансових інститутів.

Ураховуючи важливу соціальну роль інституту недержавного пенсійного забезпечення, необхідність збереження пенсійних коштів і створення умов для їх примноження, передбачено три напрями захисту пен-

сійних коштів учасників недержавного пенсійного забезпечення, а саме:

1) законодавчі обмеження:

- встановлено вимоги щодо диверсифікації напрямів інвестування пенсійних активів;
- заборонено нецільове використання пенсійних активів;
- встановлено вимогу розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів його засновників і роботодавців – платників, адміністратора пенсійного фонду (далі – АПФ), компанія з управління активами (далі – КУА), страхових організацій з метою унеможливлення банкрутства НПФ.
- НПФ не може бути проголошений банкрутом і ліквідований за законодавством про банкрутство;

2) системні вимоги:

- встановлено високі вимоги до порядку створення, ліцензування та функціонування адміністратора, КУА, зберігача;
- забезпечується чіткий розподіл функцій нагромадження, зберігання та управління активами НПФ, а також внутрішній контроль за діяльністю суб'єктів, які надають послуги НПФ;

3) регуляторні заходи:

- виконання суб'єктами НПЗ своїх обов'язків контролюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, Державною комісією із цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольним комітетом України, НБУ (рис. 1);
- діяльність у сфері НПЗ мають право здійснювати тільки суб'єкти, працівники яких мають відповідну кваліфікацію й отримали кваліфікаційне свідоцтво [1].

Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення:

1) за діяльністю недержавних пенсійних фондів, страхових організацій та банківських установ здійснює Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;

2) за діяльністю осіб, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та зберігачів здійснює Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку;

3) контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції у сфері недержавного пенсійного забезпечення здійснює Антимонопольний комітет України.

4) контроль за діяльністю зберігачів НПФ, банківських установ, що відкривають пенсійні депозитні рахунки, здійснює Національний банк України [6].

У квітні 2003 р. була створена Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом у сфері регулювання ринків фінансових послуг, перед яким поставлені основні завдання, що полягають у проведенні єдиної та

ефективної політики у сфері надання фінансових послуг, розробленні та реалізації стратегії розвитку ринків фінансових послуг,

здійсненні державного нагляду за наданням фінансових послуг та додержанні законодавства у цій сфері [11].

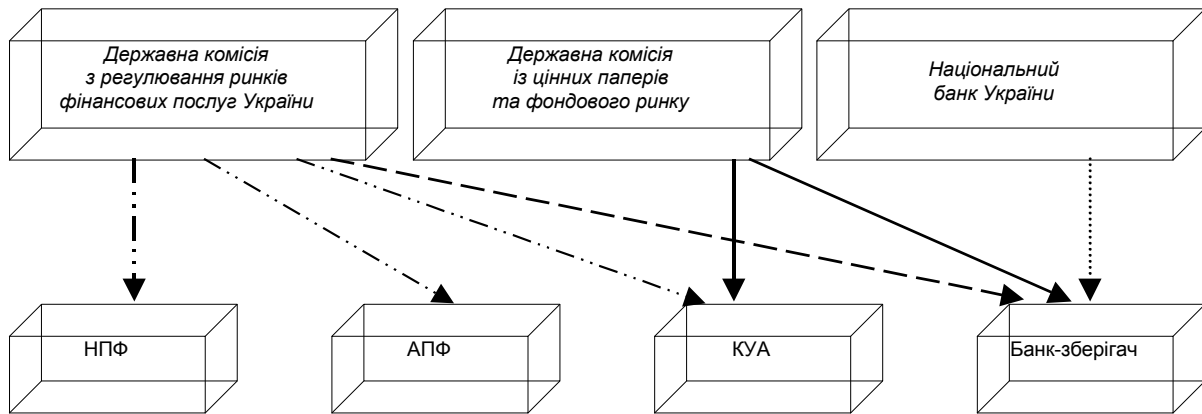

Рис. 1. Державний нагляд за НПФ

Відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення", який набув чинності 1 січня 2004 р., державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення, а саме за діяльністю недержавних пенсійних фондів, страхових організацій та банківських установ здійснює Держфінпослуг.

Як орган державного нагляду та контролю в цій сфері, Держфінпослуг оприлюднює перелік юридичних осіб, які здійснюють діяльність у сфері недержавного пенсійного забезпечення, здійснює обмін інформацією, яка є необхідною для державного нагляду та контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення з відповідними державними органами, зокрема, з Державною комісією із цінних паперів та фондового ринку.

До основних напрямів регулювання у сфері недержавного пенсійного забезпечення належить реєстрація недержавних пенсійних фондів (з видачею їм відповідного свідоцтва), ліцензування юридичних осіб, що будуть надавати послуги з адміністру-

вання пенсійних фондів, аналіз ефективності діяльності всіх суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення [4].

Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом", нормативно-правових актів Держфінпослуг та згідно з планом перевірок фінансових установ, з урахуванням їх специфіки, Держфінпослуг проводить роботу з інвентаризації установ та здійснення ними фінансового моніторингу. На початок 2008 р. перевірено 42 таких фонди. За результатами перевірок застосовано 38 заходів впливу [7].

Ринок послуг недержавних пенсійних фондів сьогодні є найдинамічнішим серед усіх фінансових ринків в Україні. До реєстру фінансових установ уже внесено понад 100 недержавних пенсійних фондів. За їх кількістю Україна виступає далеко не на останньому місці серед країн Центральної та Східної Європи. З 101 недержавного пенсійного фонду 14 – корпоративних, 8 – професійних та 79 – відкритих (рис. 2).

Динаміка створення НПФ

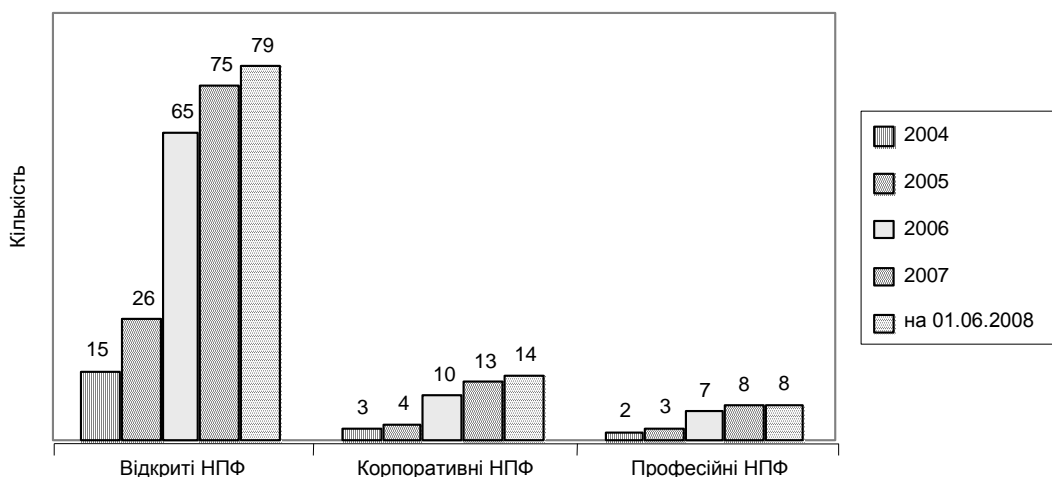

Рис. 2. Динаміка створення НПФ

Для обслуговування недержавних пенсійних фондів розгорнута велика мережа інфраструктури. Зокрема, ліцензію на адміністрування вже отримали 50 адміністраторів, на управління активами – 364 компанії з управління активами, 112 банків мають ліцензію на депозитну діяльність зберігачів цінних паперів [13].

За 2007 р. кількість учасників недержавних пенсійних фондів збільшилась на 44%, за перший квартал 2008 р. – ще на 46%. Якщо порівняти цю динаміку з динамікою залучення до недержавних пенсійних фондів населення в Росії та Казахстані, то вона є вищою, незважаючи на те, що Україна пізніше розпочала реалізацію пенсійної реформи.

У цілому на сьогодні вже понад 2000 підприємств та установ стали засновниками та вкладниками недержавних пенсійних фондів. Лише за останній рік кількість таких підприємств збільшилась на третину. Найбільшу активність у цьому плані демонструють підприємства реального сектора економіки. Серед вкладників – юридичних осіб їх більше ніж 60%, у тому числі це такі великі підприємства, як Укртелеком, Укрпошта, “Стирол” тощо.

Поступово зростають і нагромадження недержавних пенсійних фондів. У 2007 р. вони зросли порівняно з 2006 р. на 104%. Включення ряду великих підприємств як вкладників дало змогу забезпечити в першому кварталі 2008 р. зростання активів недержавних пенсійних фондів на 44%. У 2007 р. нагромадження недержавних пенсійних фондів майже в 9 разів перевищують рівень 2005 р. – першого повноцінного року існування недержавного пенсійного забезпечення.

Сумарний дохід від інвестування активів на кінець 2007 р. становив майже 68 млн грн, або 29% від суми залучених внесків. Більшість пенсійних фондів, які вийшли на робочий режим і забезпечили встановлену законом диверсифікацію, успішно захищають кошти вкладників від інфляції [7].

Для подальшого формування ефективної, надійної системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно вдосконалити законодавство, яке регулює діяльність акціонерних товариств, з метою захисту прав акціонерів та підвищення рівня корпоративного управління; удосконалити законодавство з питань недержавного пенсійного забезпечення в частині надійності зберігання та нагромадження пенсійних внесків, захисту їх від ризику. Також необхідно опрацювати питання звільнення від оподаткування податком на додану вартість послуг з адміністрування недержавних пенсійних фондів та оподаткування виплат із системи недержавного пенсійного забезпечення і внести

пропозиції з удосконалення податкового законодавства; здійснювати емісії цільових середньо- та довгострокових облігацій внутрішньої цільової державної позики, забезпечивши інвестиційну привабливість зазначеного інструменту для формування активів пенсійних фондів.

Світова практика показує необхідність виокремлювати два концептуальні підходи до регулювання державою розвитку та функціонування системи НПЗ. Так, у країнах з ринковою економікою домінує постійний процес саморегуляції ринку, тому державне регулювання в таких країнах зводиться до мінімуму. Що стосується України, то на сьогодні державне регулювання й державні наглядові функції мають бути зосереджені на створенні та дотриманні правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні.

IV. Висновки

Таким чином, контроль над недержавними пенсійними фондами більший, ніж над звичайними фінансовими інститутами. Для них існують свої нормативи, звітність, є регуляторний орган – Державна комісія із регулювання ринків фінансових послуг. Контроль також здійснюють Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольний комітет України, НБУ. Ураховуючи викладене, можна констатувати, що Держфінпослуг, зокрема Департамент нагляду за недержавними пенсійними фондами, сприяє створенню дієвої системи недержавного пенсійного забезпечення, системи, яка гарантувала б отримання громадянами додаткових до загальнообов'язкового пенсійного страхування виплат.

Аналіз стану ринку НПЗ в Україні свідчить про певний динамізм розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення й активний інтерес з боку професійних учасників фінансового ринку до оволодіння новими видами діяльності. Кількість НПФ за 2007 р. збільшилась на 15% і на кінець 2007 р. становила 96, розміри їх активів зросли на 104. Сумарний дохід від інвестування активів на кінець 2007 р. становив майже 68 млн грн, або 29% від суми залучених внесків. Що стосується географічного розташування, то воно залишається нерівномірним (85% кількості фондів створено в Києві).

Література

1. Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” від 9.07.2003 р. № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи в Україні (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
  4. Бойко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: навч. посіб. / М.Д. Бойко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2006. – 354 с.
  5. Нечай А.А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів: монографія / А.А. Нечай. – Чернівці: Рута, 2004. – 376 с.
  6. Социальная политика: учебник / [под. ред. Н.А. Волгина]. – М.: Экзамен, 2005. – 736 с.
  7. Григоренко Є. Як у нас розвиваються недержавні пенсійні фонди / Є. Григоренко // Україна Business. – 2008. – № 12–13. – 20 березня. – С. 3–5.
  8. Лазебна М.В. Можливі підходи до регулювання процесів інвестування активів пенсійних фондів / М.В. Лазебна // Трансформаційні процеси у соціальній сфері: збірник наукових праць НАН України. Інститут економіки / [відп. ред. В.М. Новіков]. – К., 2003. – С. 52–58.
  9. Денисенко С. Державне регулювання рекламних послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення / С. Денисенко // Справочник економіста. – 2006. – № 1. – С. 12–14.
  10. Момотюк Л.Є. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення / Л.Є. Момотюк // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 71–77.
  11. Ромоненко С. НПФ долають недовіру населення / С. Ромоненко // Бізнес-Консультант. – 2007. – № 1 (45). – С. 3–8.
  12. Яценко В. Пенсійна реформа: у пошуку здорового глузду та справедливості / В. Яценко // Дзеркало тижня. – 2005. – № 11(539). – С. 8–11.
  13. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

УДК 35.077.6

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ”

Тарабан С.В.

аспірант Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України,

Annotation

The basic directions of scientific research of concept of acceptance of administrative decisions are analysed. The generalized classification of administrative decisions which can be a basis for manufacturing recommendations from improvement of directions of formation of acceptance of administrative decisions.

Анотація

Проаналізовано основні напрями наукового дослідження поняття “прийняття управлінських рішень”. Узагальнена класифікація управлінських рішень, що може бути основою для вироблення рекомендацій з удосконалення напрямів формування прийняття управлінських рішень.

Ключові слова

Прийняття управлінських рішень, соціально-економічний розвиток регіону, державне управління.

I. Вступ

Удосконалення напрямів формування прийняття управлінських рішень зумовлює безліч факторів, які характеризують соціально-економічний розвиток регіону. Так, у першу чергу, посилення ролі прийняття рішень у процесі управління вимагає переходу від адміністративно-командних до ринко-

вих умов господарювання. До якості прийнятих рішень жорсткі вимоги висуваються через ускладнення економічних, виробничих, фінансових, політичних, соціальних, екологічних і технічних процесів, що позначається на збільшенні обсягів інформації, яку необхідно обробляти в процесі прийняття рішень.

Існуючий темп соціально-економічних процесів є одним з найважливіших факторів удосконалення системи прийняття управлінських рішень, що, у першу чергу, визначає вимоги до оперативності прийняття й реалізації управлінських рішень. Збільшення кількості наукових публікацій, присвячених аналізу рішень, удосконаленню методів прийняття рішень, свідчить про те, що цей науковий напрям є, безперечно, актуальним для сучасної науки державного управління й посідає стійке місце в науковій літературі.

Подальші дослідження сутності й змісту процесів прийняття рішень, аналіз факторів, що впливають на їх ефективність, удосконалення методів підготовки й прийняття рішень будуть сприяти вирішенню багатьох складних проблем регіонального розвитку в ринкових умовах.